

Prof.Dr. Gülsüm KİLLİ YILMAZ

TL1044 Kuzey-Doğu Türk Toplulukları Edebiyatı Tarihi

11. Ders “Altay Yazılı Edebiyatının Oluşumu ve Gelişimi”, Ankara Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara, 2020.

Ülger “şiiir”, *kuuçın* “öykü”, *povest* “uzun öykü”, *roman* “roman” gibi edebi türlerle gelişen Altay edebiyatının gelişimi çeşitli araştırmacılar tarafından farklı şekillerde dönemlere ayrılmıştır.

S.S. Surazakov (1995) Altay edebiyatının gelişimini şu dönemlere ayırtmıştır:

- Bolşevik İhtilâli Öncesi Altay Edebiyatı
- Kuruluş Dönemi Altay Edebiyatı (1922-1929)
- Sosyalizmin Geliştiği Yıllardaki Altay Edebiyatı (1929-1941)
- Dünya Savaşı Dönemi Altay Edebiyatı (1941-1946)

N.M. Kindikova ise Altay edebiyatını;

- Bolşevik İhtilâli Öncesi Altay Edebiyatı
- 1930-40’lı yıllardaki Altay Edebiyatı
- 1950-60’lı yıllardaki Altay Edebiyatı
- 1970-90’lı yıllardaki Altay Edebiyatı

şeklinde etaplara ayırmıştır. (Kindikova, 1994)

Sovyet Altay edebiyatının ilk dönem eserlerinde Komünizm sistemine ve Lenin’e övgü, Komünizmin getirdiği yeni hayatla eski hayatın karşılaştırılması, geleneklere ve inançlara yerginin yanı sıra vatan ve dil sevgisi temaları ön plana çıkmaktadır.

Şiiir türündeki eserlerde sözlü gelenek ürünlerinin etkileri görülür. Özellikle II. Dünya Savaşı sırasında yazılmış eserlerde savaşa katılanlar destan kahramanlarına benzetilir. Yine Sovyet dönemi Altay edebiyatında es sık ele alınan konulardan biri de kadının toplumsal yaşantıya daha çok katılmasının gerekliliği, kolhoz ve sovhoz yaşantısı, bilimin gerçekliği ve üstünlüğüdür.

Bu dönemde bir çeviri edebiyatı da oluşmuştur. Puşkin, Lermantov, Krilov, Nekrasov, Gogol gibi Rus edebiyatçılarıyla Musa Celil, Cengiz Aytmatov ve Muhtar Avezov gibi Türk dünyasından yazarların eserleri bu dönemde çevrilmiştir.

Moskova’daki Gorki Edebiyat Enstitüsü’nün ikinci kuşak Altay edebiyatçılarının yetişmesinde büyük rolü olmuştur. Pek çok edebiyatçı burada eğitim görmüşlerdir.

Altay edebiyatının en ünlü şahsiyetleri 1920-40’lı yıllarda yetiştirmiştir. Ç.İ. Ençinov, C.T. Bedurov, P.V. Kuçiyak, M.V. Mundus Edokov, İ.V. Şodoyev, A. Saruyeva bu neslin dikkate değer temsilcileridir. Ressam olarak da tanınan G.İ. Çoros Gurkin ve İ.M. Ştıgaşev eserlerini Rusça veren sanatçılardır.

1937 yılında Altay’da ilk tiyatro binasının hizmete girmesi, 1958 yılında Altay Yazarlar Birliği’nin kurulması Altay edebiyatını olumlu yönde etkilemiştir.

1922 yılından itibaren çıkmakta olan “Altaydın Çolmonı” gazetesi, 1930’lu yıllarda Altay Türkçesiyle çıkan “Belen Bol”, “Oyrotuñ Komsomolı” ve “Kızıl Oyrot”

gazeteleri, "Altaydın Tuularında" adlı dergi, Altay Yazarlar Birliğinin çıkardığı "El Altay" ve "Bay Terek" dergileri edebiyatın gelişmesine katkı sağlamıştır.

Çağdaş Altay edebiyatının ilk kuşak temsilcilerinden biri **Miron Vasilyeviç Mundus-Edokov**'dur (1879-1942). Edokov 8 Ağustos 1879'da Ulalu'da doğmuştur. Misyonerlerin Ulalu'da açtıkları okula dört yıl devam ettikten sonra 21 yaşına kadar öğretim hayatına ara veren Edokov bu zamana dek her Altay Türkünün meşgul olduğu gündelik işlerle uğraştı. 1900 yılında misyoner okullarında öğretmenliğe başlayarak çeşitli Altay köylerinde öğretmenlik yapmıştır. 1911 yılında Tomsk'taki öğretmenlik kursuna da katılmıştır. Edokov öğretmenlik yaptığı yıllarda; "Oyrot Şkol" (1924), "Tañ Çolmon" (1925) adlı ders kitaplarını yayımlamıştır. Bu kitaplar ders kitapları olmalarının yanı sıra Altay edebiyatının ilk şiir örneklerini de ihtiva etmeleri açısından önemlidir.

Edokov'un eserlerinde devrim öncesi ve sonrasındaki hayatı karşılaştırılır, bilimi ve onun gerçekliğini dine tercih ettiği görülür. 1928 yılında yazdığı "Ozogızı la Emdigizi" adlı piyesinde eserde yazarın fikirlerini temsil eden Kiçeemel şöyle söyler: "Biz tanrıya da şeytana da inanmıyoruz. Bizim tanrımız iki kolumuzun gücüdür." [Bis birkanga da körmöskö dö bütpedis, bistiñ kudayıs eki kolıstın küçi].

Yazar 1927 yılında yazdığı "Ceñe" adlı piyesindeyse eşi ölen bir kadının töre gereği eşinin kardeşiyle evlenmeye zorlanması ve kadının verdiği mücadele anlatılır. Eserde Altay Türklerinin töre, gelenek, görenek ve inanışları yerilir. Edokov bu piyesinde kamlarla birlikte papazları da hicveder.

Edokov'un şiir, tiyatro ve nesir sahasındaki eserlerinin yanısıra Tolstoy, A. Peleşeyev ve N.A. Nekrasov'dan tercümeleri vardır.

Çağdaş Altay edebiyatının en güçlü isimlerinden biri **Pavel Vasilyeviç Kuçiyak** (1897-1943)'tır. Kuçiyak 17 Mart 1897 tarihinde Mayma bölgesine bağlı Kuyum adlı yerde doğmuştur. Kuçiyak'ın ailesinin ilk çocukları hastalıktan öldüğü için ailesi yeni doğan çocuklarına onu kötü ruhlardan korumak için 'İyt kulak' adını vererek kulağına köpek tüyünden bir küpe takmışlardır. Aynı zamanda bir kam olan Kuçiyak'ın babası biraz okuma-yazma bilen birisi olarak komşu çocuklarıyla birlikte Kuçiyak'a da okuma-yazma öğretmiştir. Sekiz yaşındayken babasını kaybeden Kuçiyak dedesinin yanında yaşamaya başlar. Bu arada Kuyum'daki misyoner okuluna devam eder. On dokuz yaşındayken Anna adlı bir kızla evlenir. Hemen sonra II. Dünya Savaşı'na çağrılır. Savaştan döndükten sonra Gurkin'in önderliğini yaptığı Komünizm karşıtı harekete katılır. Fakat bilmediğimiz sebeplerle daha sonra saf değiştirir. 1925 yılında Moskova'daki "Doğu Emekçilerinin Komünist Üniversitesi"ne çağrılır. Burada hem Rusçasını geliştirir, hem de Komünizm teorisini öğrenir. Bu yıllarda edebiyata da yönelen Kuçiyak; Puşkin, Gogol, Belinski, Çernişevski, Nekrasov, Gorki, Mayakovski gibi Rus şair ve

yazarlarını okur. Kuçiyak ilk şiir denemelerini de bu yıllarda yapar. 1926 yılında Kızıl Oyrot gazetesinin 65 ve 66 numaralı sayılarında ilk şiirleri yayımlanmıştır. Kuçiyak şiirlerinde Ekim Devrimi'ne ve yeni sisteme övgüler vardır.

Kuçiyak 1928 yılında "Krasnaya Yurta" gazetesinin müdürlüğü görevine getirilir. Daha sonra Ulagan bölgesinde görev alır ve öğretmenliğe döner. 1932 yılında "Ceñüji" adlı piyesini de kaleme alır. Eser Altay'da kolhozların kurulmasıyla ilgilidir. Yazıldığı zaman çok ilgi gören bu eser aynı yıl oynanır. Kuçiyak'ın kendisi de bu oyunda rol alır.

Yazarlık kabiliyeti iyice gelişen Kuçiyak 1933 yılında Lenin için yazdığı ve Altay Türkü bir kadının 1917 yılında başından geçenleri anlattığı "Arbaç" adlı şiirini yayımlar. Aynı yıl Komünizm karşıtlarını anlattığı "Aktardıñ İji" piyesi yayımlanır. Bu piyeste Kuçiyak "Karakorum Millî Hareketi" ile Komünistler arasında geçen mücadeleler anlatılır. Yazarın 1939'da yayımlanan "Çeyneş" adlı piyesi de aynı konudur. Yazarın 1933'te yayımlanan "Temir At" adlı öyküsü Altay'a ilk otomobilin gelişiyle ilgilidir. Kuçiyak'ın "Tuzak" ve "Öştüler Çakpıda" adlı kitapları ise 1934'te çıkmıştır. Ayrıca yazar "Sovyet Oyrottıñ Özümü" adlı şiir kitabıyla "Ösküs Uul" adlı uzun öyküsünü 1935'de yayımlamıştır. Yazarın eserlerinin bir kısmı antoloji halinde "Töröl Altayda" adıyla 1940'da Barnaul'da çıkmıştır. Yazarın en önemli eserlerinden birisi "Adıcok" adlı otobiyografi tarzında yazılmış romanıdır.

1934 yılında Moskova'daki Sovyet Yazarlar birliği Kongresi'ne çağrılan Kuçiyak burada tanıştığı A.M. Gorki'nin tavsiyesi üzerine folklor çalışmalarına başlamıştır. Bu hususta yaptığı ilk önemli çalışma V.İ. Çiçerov'un hazırladığı "Sovyetler Birliğindeki Halkların sanat Yaratıcılığı" (1936) adlı antolojiye verdiği "Altın Tindak Carıdı" adlı destanıdır. Sonraki yıllarda Kuçiyak folklor derleme çalışmalarına devam etmiş, derlediği masal ve destanlar yayımlanmıştır. Bunlar şunlardır: "Altay Çörçöktör" (1937), "Altaydıñ Çörçöktörü" (1939), "Temir Sanaa" (1940), "Altın Tuucu" (1941). Kuçiyak ayrıca II. Dünya Savaşı'ndan önce destancı N.U. Ulağaşev'den derlediği "Üç Kıs" ve "İristu" masallarını tiyatroya uyarlamış, bunlar radyoda yayımlanmıştır.

Altay edebiyatının kuruluş dönemi isimlerinden bir diğeri **Pavel Aleksandroviç Çagat- Stroyev**'dir (1897-1938). Stroyev 9 Şubat 1897'de Şebalin'e bağlı Mıytu köyünde doğmuştur. Babası Kebezen'den Mıytu'ya taşınmış Caş-

Tura'da misyonerlerin açtığı okula bir yıl devam edebilen Stroyev daha sonra bir tüccarın yanında çalışmaya başlayarak eğitimini yarıda bırakmıştır. Yirmi beş yaşına kadar ticaretle meşgul olan Stroyev tüccarlığı bırakarak öğretmenliğe başlamıştır. Ak Col, Plinka ve Ondoy'da öğretmenlik yapmıştır.

1924 yılından itibaren Ulalu'da yaşamaya başlayan Çagat Stroyev değişik işlerle birlikte Kızıl Oyrot gazetesinde de çalışmıştır. Onun edebî eserleri ilk kez M.V. Edokov'un 1924 yılında çıkardığı "Oyrot-Şkola" adlı okul kitabında çıkmıştır. Bu kitapta Stroyev'in Rusça'dan çevirdiği "Üç Añçı" adlı masal ile "Karındaş" adlı şiiri yer almıştır.

Stroyev gerçek manada edebiyatta ismini ilk kez 1926 yılında yazdığı "Leninniñ Cogına" ve yine Lenin hakkında destan geleneğinden istifade ederek yazdığı "Oygor Baatır" adlı uzun manzumesiyle duyurmuştur. Bu manzumede Stroyev, Lenin ve Komünizm düşmanlarını Altay mitolojisi ve folklorunun olumsuz tipleriyle (Ker-cutpa, Ceek-cılan, Erlik, monus...) özdeşleştirmiştir. Kızıl-Oyrot gazetesi, Sovyet Oyrottın Özümü şiir antolojisinde çok sayıda şiiri yayımlanmıştır. Stroyev 1934 yılında ders kitabı olarak hazırladığı "Baştamı Şkoldorgo Literaturanın Hrestomatiyazı" adlı eserini yayımlamıştır. Bu kitapta şairin A.S. Puşkin, İ.A. Krılov, A.M. Gorki'den yaptığı tercümelemler de vardır.

1935 yılında millî duyguları sebebiyle tutuklanmış, 11 Mart 1938 yılında İrkutsk'a bağlı Tayšet'te vefat etmiştir.

Altay edebiyatının kurucu nesil şahsiyetlerinden birisi de **Çalçık Ançinoviç Çunijekov**'dur (1898-1973). Şair Elikmanar bölgesindeki Kuyum'a bağlı Üstigi-Koroçı adlı yerde 10 Kasım 1898'de doğmuştur. Babası aynı zamanda bir destancı olan Añçı Bektenoviç'tir. Altı yaşındayken babasından okuma-yazmayı öğrenen Çunijekov 1912 yılında Kuyum'da başladığı misyoner okulunu 1916'da bitirmiş, devrimden sonra yetişkinlere okuma-yazma öğretmekle görevlendirilmiştir.

1926 yılında Altay'a ilk kez gelen traktörle toprak süren Kögülüş adlı kişiyi gören Çunijekov gördüğü manzara karşısındaki duygularını ve şaşkınlığını "Kögülüş" adlı şiirde dile getirir. Aynı zamanda şairin ilk şiiri olan Kögülüş Kızıl-Oyrot gazetesinde yayımlanmıştır. Bundan sonra Çunijekov'un yazdığı şiir ve öyküler birbirini izler. 1928 yılında M.V. Mundus-Edokov'un ders kitabı olarak hazırladığı "Tañ Çolmon" kitabında "Kıraçı", "Añçı" ve "Kögülüş" şiirleri çıkar. Daha sonra Kızıl-Oyrot gazetesine redaktör olan Çunijekov 1930-50 yılları arasında bu görevi yapar. Bu yıllarda şairin "Çörçöktör", "Meniñ Sözim", "Biçigenimniñ Taldamazı", "Oçerkter", "Eki Poema" adlı şiir kitaplarıyla otobiyografi tarzında yazdığı "Munduzak" adlı eseri yayımlanmıştır.

Çağdaş Altay edebiyatının XX. yüzyılda doğmuş kuşağın ilk temsilcisi **İvan Petroviç Koçeyev**'dir (1912-1996). Koçeyev Şebalin'e bağlı Mıytu köyünde doğmuştur. 1928 yılına kadar Mıytu ve Çamal'daki okullarda

eğitimine devam etmiş, 1930 yılında öğretmenlik kursuna katılmıştır. Ulagan, Katu-Carık ve Çoluşman'da öğretmenlik yapan Koçeyev 1933 yılında Abakan'daki Pedagoji Enstitüsünü bitirmiştir. 1935'de askerlik görevini tamamlayarak yurduna dönen Koçeyev bir süre radyoda çalıştıktan sonra II. Dünya Savaşı'na katılmak üzere askere alınmıştır. Savaştan döndükten sonra "Altayskaya Pravda" gazetesinde muhabir olarak çalışmıştır. Ayrıca Koçeyev bir süre Altay Yazarlar Birliği'nde başkanlık görevi de yapmıştır.

Koçeyev edebiyata Rusça'dan yaptığı tercümelemlerle girmiştir. Bu arada Altay türkülerini derleyip radyoda yayımlamıştır. İlk şiirlerini Kızıl-Oyrot gazetesinde

yayımlamıştır. Savaş sonrasında yazdığı manzumeleri “Altaydın Tuularında” ve “Altay” adlı yıllıklarla “Sibirskie Ognı” dergisi ve antolojilerde yayımlanmıştır. Şair en önemli şiirlerinden sayılan “Yablonya” adlı şiirinde Ekim Devrimi’ni elma ağacına benzeterek onun getirdiği mutluluğu anlatır.

Koçeyev 1950-60’lı yıllarda çocuklar için öykü ve masallar yazmış, bunları “Çümerkek Baka” (1957), “Aduçı” (1959), “Pıyma Ödüktü Kuş” (1966), “Şulmuzak” (1968) adlı kitaplarında toplamıştır. Yazarın 1962 yılında “Çedirgen” adlı uzun öyküsü, 1965 ve 1971 yıllarında sırasıyla “Möştör Şuulayt” ve “Mityaş” adlı antolojileri yayımlanmıştır.

Altay edebiyatında daha çok tarihî roman tarzında yazdığı eserlerle tanınan **İvan Vasilyeviç Şodoyev** 25 Eylül 1914 tarihinde Kan-Oozı’nda doğmuştur. Yazar ilk ve orta öğrenimini Dağlık Altay’da tamamladıktan sonra bir süre ticaretle meşgul olmuş, on altı yaşından sonra da bölge komitesinde çalışmaya başlamıştır. 1932 yılından itibaren Cabagan sovhozunda katiplik yapmış, daha sonra “Cılkıcı” gazetesinde redaktörlük görevini üstlenmiştir.

1936 yılında Kızıl Ordu’da askerlik görevine alınmış, askerden döndükten sonra II. Dünya Savaşı başlayana kadar “Oyrotın Komsomolı” ve “Kızıl Oyrot” gazetelerinde redaktörlük yapmıştır. II. Dünya Savaşı’nda tekrar askere alınarak cepheye gönderilen Şodoyev savaştan döndükten sonra parti işlerinde görev almış ve “Altaydın Çolmonı” gazetesinin redaktörlüğünü yapmıştır.

Şodoyev’in ilk kitabı “Koyonok” 1958 yılında yayımlanmıştır. 1959 yılında ise yazarın Altay masallarından esinlenerek yazdığı “Altın-Süme” ve “Kara-Kula” adlı öyküleri yayımlanmıştır. Yazar 1964 yılında ise “İrbizek” adlı tarihî romanı yayımlamıştır. Yazarın Ekim Devrimi’nin 50. Yılına yazdığı “Kızalandu Cıldar” adlı romanı da 1967 yılında basılmıştır. Bu romanda yazar roman kahramanı Karçağa’nın şahsında Altay Türklerinin XVIII. yüzyıldaki tarihini anlatır. Şodoyev’in bir başka tarihî romanı “Tañ Aldında”dır. Bunlardan başka yazarın “Ölümdi Ceñip” adlı uzun bir öyküsü vardır. Ayrıca Şodoyev’in 1918 yılından başlayarak kendi hayatı ve etrafında gelişen olayları, kendisi ve eserleri hakkında yazılanları, Altay edebiyatının bazı temsilcileri hakkındaki düşüncelerini topladığı “Ötkön Colımañ” adlı eseri de 1995 yılında yayımlanmıştır.

Altay Türklerinden folklorist, edebiyat bilimci, şair, yazar Sazon Saymoviç Surazakov 23 Kasım 1925 tarihinde Mayma bölgesinde Saydu kasabasına bağlı Ak-Kobı adlı yerde, ailesinin on beşinci çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Sazon Saydıs’taki ilkokulu bitirerek, 1938-41 yıllarında Dağlık Altay’da Biysk’te öğrenimine devam etti. 1942 yılında Gorno-Altaysk’taki pedagoji enstitüsüne girdi. Burada ünlü Türkolog N.A. Baskakov’un öğrencisi oldu. Enstitüde öğrenimine devam ederken Altay Türklerinden P.V. Kuçiyak’ın teşvikiyle ünlü kayçı N.U. Ulağaşev’den derlemeler yaptı. Bu destancıdan Er-Samır, Kan Köklön lö

Kan Ünti, Kara Küren Attu Kan Küler, Şokşıl Mergen, Boydon-Kökşin, Barçık-Bökö destanlarını derlemiş, bu destan metinlerini hocası N.A. Baskakov "Dialekt Çerneviş Tatar" adlı eserinde dil yönünden incelemiştir.

Surazakov 1943 yılında henüz öğrenciyken askere alınarak cepheye gönderilir. 1944 yılına kadar cepheye kalan Surazakov savaşta sağ kolundan ve elinden yaralanır. 1946 yılında askerî hastaneden çıkarak Baskakov'un daveti üzerine Moskova'ya gider ve Lenin Pedagoji Enstitüsü'nde öğrenimine devam etmiştir.

S.S. Surazakov. 1973 yılında 212 Altay destanından yararlanarak yaptığı "Etapı Razivatiya Altayskogo Eposa" adlı çalışmasıyla profesör oldu. Henüz 27 yaşındayken Dağlık Altay'da açılan Tarih, Dil ve Edebiyat Enstitüsü'nün müdürü oldu. Onun folklor ve edebiyat alanında pek çok çalışma yaptı.

S.S. Surazakov'un Altay folkloru ve edebiyatıyla ilgili çalışmalarının yanında bir şair ve yazar olarak dikkati çeken eserleri de mevcuttur. Surazakov'un şiir ve öyküleri "Altaydın Tuularında" adlı seride ve mahallî gazetelerde çıkmaya başlamıştır. 1954 yılında "Stihter le Kuuçındar" adlı ilk antolojisi yayımlanmıştır. 1958 yılında Sovyet Yazarlar Birliği'nin üyesi olmuştur. "Süügen Cerim" (1959), "Kuuçındar" (1960), "Tuulardıñ Eezi" (1962), "Çankır Eñir" (1966), "Kayçı" (1966) ve gibi eserleri yayımlanmıştır.

S.S. Surazakov şiir ve öykülerinde daha çok Sovyet düzeninin getirdiği değişimler ve buna bağlı olarak şekillenen günlük hayat ve düşünceleri işlemiştir. Örneğin "Ulu Gaye" adlı şiirinde Komünizmin insan hayatına getirdiklerini "Ne tarafa baksam şehirler kuruluyor, ne tarafa gitsem motorlar çalışıyor" şeklinde dile getirir. Ona göre Sovyet halkının yüce gayesi bütün insanlığın da ortak yüce gayesi olmalıdır. Bu gaye Komünizmdir. Halkın huzur içinde yaşaması, rahat hayat sürmesi bu kelimeye bağlıdır.

Şair "Tuulardıñ Eezi" adlı şiirinde Altay Türklerinin inançlarıyla Komünizm ve modernizmi mukayese eder. Sovyet insanının dağların, nehirlerin iyelerinden korkmadığını, ona inanmadığını, insanı tabiata bağlamak yerine, tabiatı kendisine bağlayarak ondan çok fayda sağladığını anlatmaya çalışır. Buna rağmen Surazakov'un edebî eserlerinde içinde yetiştiği sistemde kendine yer bulmaya çalışan bir bilim adamının istekleriyle vatanına ve milletine duyduğu sevgi ve bağlılık hislerinin çelişkisi hissedilir. Onun eserlerindeki bu çelişki en güzel şekilde "Andıy Albatı Bar" şiirinde göze çarpar.

Surazakov gelenekten istifade ederek yazdığı "Argımak" adlı uzun manzumesinde ise baskıcı ve zalim bir kağan tarafından anne ve babasının elinden zorla alınmış Aydar adlı bir delikanlının hürriyet mücadelesini anlatır. Şiirde Aydar'a bir ihtiyar gerçekleri anlatarak ona yol gösterir, kurtulması için "Argımak" atını bulması gerektiğini söyler. Gerçekleri öğrenen Aydar argımağın terini içerek yaklandığı hastalıktan kurtulur. Zalim kağanın âşık olduğu Ay-sılu adlı kıızıyla birlikte efsanevi argımağa binerek kaçar, anne ve babasına kavuşur.

Çağdaş Altay edebiyatında daha çok şairlik yönüyle tanınan bir diğer önemli isim **Arjan Oyunçinoviç Adarov**'dur (1932-). Adarov 1932 yılında Ondoy bölgesinde

bulunan Kayırlık'ta doğmuştur. 1952 yılında Dağlık Altay'daki eğitimini tamamlayarak Moskova'daki Gorki Edebiyat Enstitüsü'ne devam etmiştir. 1956 yılında yazarın ilk kitabı olan "Ursul" yayımlanmıştır. Adarov'un diğer şiir kitapları şunlardır: "Keler Tandar" (1956), "Cüregimnin Kojonı" (1958), "Küskü Salkın" (1960), "Künge Cuuk Cer" (1963), "Köçkunder" (1966), "Töröl Cerimnin Salımı" (1969), "Altın Cerim, Altayım" (1976). Ayrıca yazarın "Burılğanı" (1960) ve "Tündeği Cıldıstar" (1961) adlı öykü kitapları ile "Amadu" (1964) adlı bir uzun öyküsü mevcuttur. Adarov'un eserlerinin bir çoğu Rusçaya da çevrilerek

Moskova ve Barnaul'da yayımlanmış, "Altay Küler" adlı eseri ise Kazak Türkçesine aktarılmıştır.

Çağdaş Altay edebiyatının başka bir temsilcisi **Lazar Vasilyeviç Kokışev** (1933-1975) Şebalin bölgesinde bulunan Kamlak'da doğmuştur. 1952 yılında Dağlık Altay'da eğitimini tamamladıktan sonra Moskova'da Gorki Enstitüsü'nde edebiyat

edebiyat eğitimi almıştır. Henüz öğrenciyken yazdığı ilk şiirleri "Altaydın Çolmonı" adlı gazetede çıkmıştır. İlk şiir kitabı "Altın-Köl" ise 1956 yılında yayımlanmıştır. Yazarın Tuba boyuna mensup bir kişinin başından geçenleri mizahi tarzda anlattığı "Tuba" adlı şiir kitabı 1958 yılında yayımlanmıştır. Kokışev'in diğer eserleri arasında "Kızıl Çeçek" (1961), "Ekinçi Cürüm" (1963), "Col" (1964), "Sanaalar" (1967) şiir kitapları ile "Tuulardañ Kelgen Baldar" ve "Tuulardıñ Uulı" adlı iki bölümden oluşan uzun öyküsü, "Tumantik Arkıt" tiyatro eseri

sayılabilir. Ayrıca Kokışev'in şiirlerinden seçmeler "Men Slerdi Süügem" adıyla 1983 yılında yayımlanmıştır.

Kokışev asıl ününü yazdığı romanlarla kazanmıştır. Yazarın "Arina" ve "Çöldördiñ Çeçegi" (1968) adlı iki romanı vardır. "Arina" Altay edebiyatının ilk romanı kabul edilir. Bu romanda yazar Arina adlı bir genç kızın devrimin ilk yıllarından başlayarak hayatı ve Dağlık Altay'daki siyasî, sosyal ve ekonomik durumu anlatmıştır. "Çöldördiñ Çeçegi" adlı romanda ise Arina'dan sonraki nesli temsil eden ve kolhozda çobanlık yapan Cergeley adlı bir genç kızın II. Dünya Savaşı'ndan sonra hayatında gelişen olaylar anlatılmıştır. Her iki roman da 1980 yılında "Altaydın Kıstarı" adıyla bir arada tekrar yayımlanmıştır.

Aleksandra Federovna Saruyeva (1934-1980) 5 Aralık 1934 tarihinde Ondoy'da doğmuştur. 1922-30 yılları arasında Ondoy'daki eğitimini tamamladıktan sonra 1930-34 yılları arasında ise teknik eğitim dalında yüksek öğrenimini tamamlamıştır. 1936 yılından itibaren öğretmenliğe başlayan ve Komünist Partinin yayın organlarında görev alan Saruyeva bu yıllarda bazı yazarların kitaplarının redaktörlüğünü de yapmıştır.

1940 yılında Leningrad'daki pedagoji enstitüsüne devam ederken Leningrad kuşatması sırasında yaralanarak Dağlık Altay'a geri dönmüştür. Yurduna döndükten sonra radyoda çalışmaya başlamıştır. 1951 yılında "Altaydın Tuularında" adlı yıllıkta "Kolhozçı Cırgal", 1953 yılında "İris Kereginde Kojon" adlı şiirleri çıkmıştır. Aynı yıldan itibaren "Çeçektel", "Törölis", "Sırga", "Almas", "Enemniñ Çolmonı", "Ülgerler", "Tebe, Moy, Kray", "Kargana" adlı eserleriyle çocuklar için hazırladığı "Köktiyekter" adlı kitapçık, ayrıca "Cadalu Kaya" adlı masal kitapları yayımlanmıştır. 1967 yılında ise yazarın ilk nesir kitabı olan "Kiji İriska Tuulgan" yayımlanmıştır.

Çağdaş Altay edebiyatının roman sahasında en çok tanınan isimlerinden biri de **Erkemen Matinoviç Palkin**'dir (1934-1991). Palkin 1934 yılında Ondoy'a bağlı Colo'da doğmuştur. Palkin 1957 yılında Moskova'da edebiyat eğitimi gördükten sonra Dağlık Altay'da radyoculuk ve gazetecilik yapmıştır.

Palkin'in ilk şiir kitabı 1956 yılında yayımlanan "Canı Kiji"dir. Bu kitabının dışında yazarın "Töröl Ulus" (1958), "Canı Öy" (1960), "Kara Ot" (1964), "Süünçiler" (1968), "Törölimnin Tanı" (1972), "Cerdiñ Tıniji" (1977) adlı şiir kitaplarıyla "Kulun Kışteyt" (1962) ve "Alan" (1966) adlı romanları vardır. Alan romanında yazar Alan adında bir gencin II. Dünya Savaşı'ndan döndükten sonra kendisine yeni bir hayat kurmasını anlatır.

Palkin'in eserleri Dağlık Altay'ın dışında okuyucu bulmuş, "Drujba Naradov", "Smena", "Sibirskie Ognı", "Yunost" adlı dergilerle "Galos Gornogo Altaya", "Poet, Naradov Sibiri" adlı antolojilerde yayımlanmıştır. Şiir kitaplarından ikisi Moskova'da Rusça olarak "Takoy Obıçay" (1976), "Radnoy Kray" (1978) adıyla yayımlanmıştır.

Çağdaş Altay edebiyatının bir diğer temsilcisi **Aleksandr Yanganoviç Yeredeyev**'tir (1934-2008). Yazar 8 Mart 1934 tarihinde Ondoy bölgesinde bulunan İyin'de doğmuştur. Dağlık Altay'daki veterinerlik fakültesinden mezun olan Yeredeyev'in ilk şiir kitabı olan "Ezlik" 1961'de yayımlanmıştır. 1962 yılında Moskova'daki Gorki Edebiyat Enstitüsü'ne kabul edilmiş, 1967'de eğitimini tamamlamıştır. Yeredeyev'in yayımlanmış eserleri şunlardır: "Adı Cok Çeçekter" (1963), "Sıgınnıñ Üni" (1966), "Caylukuştın Lirikazı" (1969), "Çankır Telekey" (1970), "Çertişke" (1971), "Komıs" (1972), "Surgulcın" (1980).

Çağdaş Altay edebiyatının bilhassa nesir sahasında en verimli ve başarılı sanatçılarından biri **Boris Ukaçinoviç Ukaçin**'dir (1936-). Ukaçin 1936'da Ondoy'a bağlı Kayırlık köyünde doğmuştur. 1956 yılında Dağlık Altay'daki eğitimini tamamladıktan sonra askere çağırılmış ilk şiirlerini de bu yıllarda yayımlamaya başlamıştır. Askerden döndükten sonra radyo radyo

ve gazetecilikle uğraşan Ukaçın, daha sonra Moskova'daki Gorki Edebiyat Enstitüsü'nü bitirmiştir.

Ukaçın'ın ilk şiir kitabı olan "Coldor" 1960 yılında yayımlanmıştır. Yazarın diğer yayımlanmış eserleri şunlardır: "Cakşı Ulus" (1961), "Men Kem" (1963), "Çankır Teñerili Cer" (1968), "Argımaktıñ Manı" (1973), "Möñkülük Altaydıñ Cañılğazı" (1977), "Rojdenie Vesnoy" (Barnaul, 1969), "Zemlya Snego Neba" (Moskova, 1970), "Ya jdu Belego Lebedya" (Moskova, 1971), "Vetka Gornogo Kedra" (Moskova, 1974), "Beg Argımaka" (Moskova, 1975). Yazar uzun ve kısa öykülerini "Eelü Tuular" (1971) adlı eserinde toplamıştır. Bu eserde "Eelü Tuulardıñ Sığındarı" ve "Öydiñ Öni" adlı uzun öyküleri, "Kara Baarçık", "Kış Baştalıp Turarda", "Adalar" adlı öyküleri vardır. Yazarın "Süüş ve Öştöjü" adlı eseri "Öltürgen Bolzom Toronı", "Eelü Tuular" adlı iki uzun öyküsünü içerir. Bu kitap 1981 yılında yayımlanmıştır. Ukaçın'ın "Aydıñ-Künniñ Belgezi" adlı şiir kitabı ise 1993'te yayımlanmıştır.

Küügey Çırbıkçinoviç Tölösöv (1937-2000) Şebalin bölgesine bağlı Kasper köyünde dünyaya gelmiştir. On iki hayvanlı Türk takvimine göre Küük ayında doğduğu için Küügey olarak adlandırılmıştır. II. Dünya Savaşı'nda babasını kaybeden Tölösöv, okula başladığı 1946 yılında da annesini kaybetmiştir. Bundan sonra anneanne ve dedesi tarafından büyütülen Tölösöv ilköğrenimini Şebalin'de tamamlamıştır. Askerlik görevini yaptıktan sonra Moskova'ya giderek Gorki Enstitüsü'nde edebiyat eğitimi alan Tölösöv 1970 yılında bu enstitüden mezun olmuştur. Yazarın yayımlanmış kitapları şunlardır: "Kayda Ol Col" (1968), "Ak Kuular" (1969), "Çalındı Calandarga" (1974), "Coldordıñ Beltirinde" (1976), "Küski Calbraktar" (1976), "Tanıbagan" (1980), "Turnalar Degen Kojonım" (1981). Ayrıca yazarın dört bölümden oluşan "Kadın Caskıda" (1987) adlı bir de romanı vardır. Yazarın kendi yaşam öyküsünün, yeni şiirlerinin ve Altay edebiyatının bazı şahsiyetleri hakkında anekdotların yer aldığı "Kubal Baskan Ot Canında Sanaalar" adlı kitabı 1997 yılında yayımlanmıştır.

Cıbaş Börükoviç Kayınçin'dir (1938-2012). Kayınçin Kan-Oozı bölgesine bağlı Ekenur köyünde doğmuştur. Orta öğrenimini köyünde tamamladıktan sonra öğretmen okulunu bitirmiştir. Askerlik görevini yaptıktan sonra kütüphanede görev almış, 1970 yılında ise Moskova'daki Gorki Edebiyat Enstitüsü'nden mezun olmuştur.

Kayınçin'ın ilk kitabı "Canıs Cerdin Uluzı"dır. Bunu takip eden eserleri ise "Deremne" (1970), "Attarıs Canıs Çakıda" (1974), "Koyçılar" (1976), "Lyudi Odnoy Dolini" (1974), "Ego Zemlya"dır (Moskova, 1976). Yazarın beş öyküsünün (Çeden, Erdiñ Ereeni Eki, Abacıstın Balazı, baş la Bolzın, Tit Trişki'nin Canganı), dört piyesinin (Tuular Baştay Kıyğı, Aydardıñ Bajı, Ene, Börük-Kijinin bajı) ve tercümelerinin yer aldığı "Kargan Tıt" adlı eseri ise 1994 yılında yayımlanmıştır.

Altay edebiyatının yaşayan en önemli şahsiyetlerinden ikisi **Pasley Samık (Vasiliy Tordoyeviç Samıkov)** (1938-) ve **Borontoy Yangoviç Bedurov'dur** (1947-). Pasley Samık Şebalin bölgesine bağlı Kasma köyünde doğmuştur. Moskova'daki Gorki Edebiyat Enstitüsü'nden mezun olan Samık Altay Yazarlar Birliği'nin başkan yardımcılığını yapmış, ve 1972'den beri de Rusya Yazarlar Birliği'nin üyesidir. Edebiyatta Nazım Hikmet'in kendisi için yol göstericisi olduğunu belirten Samık'ın yayımlanmış eserleri şunlardır: "Kün Uulı" (1964), "Calkın Sokkon Cürek" (1966), "Ot-calbış Sıgın" (1968), "Ceyne" (1969), "Mönkülük Salkın" (1972), "Pesn Moya Altay" (1974), "Alagün Caaş" (1976). Ayrıca Pasley Samık'ın Türkiye türkçesiyle yazdığı "Türkiyem" adlı bir şiiri de vardır. Samık bu yönüyle Türkiye Türkçesiyle şiir yazar ilk Altay şairidir.

Brontoy Yangoviç Bedyurov 20 Mart 1947'de Ondoy'a bağlı Kuladı köyünde dünyaya gelmiştir. Orta öğrenimini Dağlık Altay'da 1956 yılında tamamladıktan sonra bir süre radyoda çalışmış daha sonra Moskova'daki Gorki Edebiyat Enstitüsü'nden mezun olmuştur. Bir süre Altay Yazarlar Birliği'nin başkanlığını yapan Bedyurov'un yayımlanmış eserleri şunlardır: "Kırlardıñ Buduğı" (1971), "Teñeriniñ Çakızı" (1981), "Altaydıñ Alkıştarı" (1985). Bedurov'un şiirlerinin bir kısmı Y. Smelyakov tarafından Rusçaya çevrilmiştir.

Kaynaklar:

İbrahim Dilek, Altay Türkleri Edebiyatı. Türk Dünyası El Kitabı, IV. Cilt, Edebiyat, Ankara 1998, s.451-482.

İbrahim Dilek, Altay Türkleri. Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, 9. Cilt, s.787-802.